

HALÁSZ IVÁN

RECENZIO SZABÓ ZSOLT: A NYUGAT-BALKÁN PARLAMENTJEI CÍMŰ KÖNYVÉRŐL¹

Szabó Zsolt műve a Gondolat Kiadó idén útjára indult „Parlamenti Kötetek” című sorozatának második köteteként jelent meg 2016 őszén. A 316 oldal terjedelmű könyv egy szűk, de annál nagyobb figyelmet érdemlő kutatási területnek, a komparatív parlamenti jog tudományának legfrissebb eredménye.

Az összehasonlító alkotmányjog a kutatás tárgyát különböző szinteken, mélységben és merítésben vizsgálhatja. A talán legambiciózusabb szint a globális összehasonlítás, amikor egy-egy kutatócsoport az összes államot törekszik megvizsgálni. Az ilyen projektekhez rendszerint nagyon komoly stábokra van szükség és főleg sok-sok pénzre. Nem véletlen, hogy ilyen típusú vizsgálatokra sokszor az ENSZ valamely szerve (például az UNESCO) ad megbízást. A másik szint gyakran egy-egy konkrét kontinensre vagy nagyobb régióra koncentrál. Az utóbbi évtizedekben rengeteg olyan munka született, amely az összes európai államot vagy legalább az EU tagállamait próbálta megvizsgálni. Természetesen ennél szűkebb keresztmetszetben is lehet gyümölcsöző és komoly összehasonlítást végezni. Nem ritkák például az olyan munkák, amelyek valamelyik konkrét régióra összpontosítanak. Ilyenek lehetnek Észak-Európa államai, a posztszovjet térség vagy az úgynevezett visegrádi államok. Tulajdonképpen a Nyugat-Balkánra vonatkozó kutatások is ebbe a kategóriába tartoznak.

A Nyugat-Balkán politikai értelemben főleg az elmúlt két évtizedben vált frekventált fogalommá. Ebben a folyamatban egyik meghatározó esemény a Kelet-Balkán (azaz Bulgária és Románia) gyorsabb európai integrációja volt, amely egyfajta sűrű zónát, illetve nem integrált lyukat hozott létre az Adriai-tenger és a három oldalról már az uniós tagállamok (a már említett Bulgária és Románia keletről, Magyarország északról és Görögország délről) által körülhatárolt térségben. Ilyen helyzetek egyébként általában nem állnak fenn sokáig, mert egyrészt költségek, másrészt logikátlanok. Talán emiatt is a „politikai Nyugat-Balkán” egy zsugorodó fogalom. Eredetileg ugyanis Horvátország is beletartozott ebbe, de európai integrálódása után Zágrábnak sikerült kitörni ebből a kedvezőtlen „besorolásból”. Reménykedni kell, hogy ez a fogalom később is zsugorodni és nem tágulni fog, hiszen közsímet, hogy a történelem kiszámíthatatlan és a fejlődés kétirányú forgalomként is tud működni.

1 Budapest: Gondolat 2016.

Minden összehasonlító munka előtt fontos tisztázni, hogy pontosan mit is akarunk összehasonlítani mivel, milyen szemszögből és miért. Ugyanakkor azzal is tisztában kell lenni, hogy az azonos entitásokat a logika szabályai szerint nem lehet összehasonlítani egymással, a túl távoli és különböző entításokat pedig általában nem érdemes. A legtöbb komparatiztikai vizsgálat általában olyan fogalmak, jelenségek vagy tárgyak összehasonlítására törekszik, amelyek részben hasonlítanak egymásra és részben különböznek egymástól. Azaz az összehasonlítani szándékozott entításoknak a homogenitás és heterogenitás megfelelő fokával célszerű rendelkezni.

Ebből a szempontból a Nyugat-Balkán államai ideális vizsgálat tárgyát képezik. Ezt a térséget, amelybe jelenleg hat állam tartozik (Albánia, Bosznia és Hercegovina, Koszovó, Macedónia, Montenegró és Szerbia), ugyanis számos hasonlóság és ezzel egyidejűleg néhány fontos különbözőség is jellemzi. Albániát leszámítva közös elem például az, hogy az összes többi érintett állam annak idején a szövetségi Jugoszlávia része volt. A térség államainak nagyobbik része pedig az 1990-es években valamilyen formában érintve volt a délszláv háborúban vagy az azt követő koszovói válságban. Jelenleg egyik nyugat-balkáni állam sem tartozik az EU-hoz, de mindegyik ilyen vagy olyan uniós csatlakozási perspektívával rendelkezik. A nyugat-balkáni államok ezzel egyidejűleg ugyanakkor jelentősen különböznek is egymástól, egyrészt vallási tekintetben (a térségen keresztül húzódik ugyanis az ortodox kereszténység és az iszlám közötti törésvonal), másrészt etnikai viszonylatban. A régió államai más-más időben nyerték el állami függetlenségüket és nemzeti szuverenitásukat: Szerbia például már a 19. században, de Koszovó csak 2008-ban. Közben a többségük a szövetségi szocialista Jugoszlávia keretein belül nyerte el mai területi formáját és akkor épült fel alapvető állami intézményrendszerük (kormányzati intézmények, akadémiák, a modern gazdaságirányítási szervek stb.).

A nyugat-balkáni államok közjogilag sem egyformák. A térségben található több unitárius állam, továbbá egy kéttagú, de viszonylag tagolt föderáció (Bosznia és Hercegovina), illetve egy olyan állam is, amely területének jelentős részét egy területi autonómia teszi ki (Vajdaság a Szerbiai Köztársaságon belül). A Nyugat-Balkán további közjogi sajátossága, hogy az itteni közjogi rendszerben erőteljes a külföldi hatás, illetve erőteljes külföldi nyomás alatt születtek. És ez nemcsak a hosszú 19. századra igaz, hanem sok tekintetben az 1989 utáni időszakra is. Bár a nemzetközi közösség vigyázó szemét a mai napig rajta tartja a vizsgált térségen, annak intenzitása nem azonos. A választóvonalat itt nyilván az 1990-es években lezajlott fegyveres délszláv konfliktusok (az 1991 és 1995 közötti délszláv háború és 1999-es koszovói válság) alkotják, amelyek csak a nemzetközi közösség erőteljes beavatkozására fejeződtek be. A térség két államában tulajdonképpen csendes nemzetközi protektorátusok alakultak ki (Bosznia és Hercegovina, illetve Koszovó). Ezen államoknak nyilván teljesen más volt az alkotmányozási mozgáster, mint a többinek. De az 1990-es évek második felében egy piramisjáték miatt káoszba

süllyedt Albánia helyzete sem volt egyszerű a jelenlegi alkotmány elfogadása előtt. Ezek a szempontok egy közjogi komparatista szemében ideális kutatási tereppé teszik a Nyugat-Balkánt.

Végül le kell szögezni, hogy földrajzi elhelyezkedése révén a Nyugat-Balkán érthetően az a térség, amely a korábbi és a mostani magyar külpolitikában egyaránt kiemelt helyet foglal el. Magyarország ugyanis a Nyugat-Balkán közvetlen szomszédságában fekszik. Ezen kiemelt érdeklődés megnyilvánul a magyar jogtudományban is. Eddig több értékes jogi-balkanisztikai munka született meg e térség egyes államairól, illetve azok jogtörténetéről. Itt a teljesség igénye nélkül elég a szegedi jogtörténész (Heka László²) és pécsi alkotmányjogász kollégák (Drinóczi Tímea) eredményeire gondolni. Csak idő kérdése volt, hogy mikor keletkeznek az első olyan összefoglaló munkák, amelyek a hatályos közjog valamely intézményének komparatív vizsgálatára reflektálnak majd.

Ezt az alkalmat ragadta meg a recenzált mű szerzője, Szabó Zsolt alkotmányjogász is, akinek egyik kedvenc kutatási területe az összehasonlító alkotmányjog, azon belül pedig a parlamenti jog, amellyel viszont nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is foglalkozik. Szabó ugyanis nemcsak a KRE ÁJTK Alkotmányjogi Tanszékének oktatója, hanem az Országgyűlési Hivatalnak munkatársa is. Emiatt kívülről-belülről jól ismeri ezt a kulcsfontosságú közjogi intézményt. Az elemzett munka szempontjából pedig fontos kiemelni, hogy az elmúlt években volt lehetősége beutazni a nyugat-balkáni térséget, illetve volt, ahol közreműködött különböző szakmai projekteknél.

Annak ellenére, hogy a könyv hat független államra fókuszál, az érdeklődése enélkül tágabb, hiszen nemcsak az országos szintű törvényhozó szervekkel foglalkozik, hanem a szubnacionális egységek parlamentjeivel is. Konkrétan a Szerbián belüli Vajdaság Autonóm Tartományról, illetve a szövetségi Bosznia és Hercegovina két entitásának (azaz a boszniai Szerb Köztársaság és a horvát-muzulmán föderációként működő Bosznia-Hercegovina Föderációról) van szó. Ez mindenképpen szerencsés választás volt, mert enélkül nem lett volna teljes a kép.

A jogösszehasonlító munkák általában két megközelítést szoktak alkalmazni – az országonkénti haladás módszerét, illetve az egyes fontosabb jogintézmények komparatív vizsgálatát. Az ismertetett munka tulajdonképpen mindkét megközelítést ötvözi. Az első nagy részben – amely a térség alkotmánytörténetével foglalkozik – országonként halad, azaz a maga komplexitásában mutatja be az egyes államok alkotmányos fejlődését. A második nagy részben – amely a hatályos jogra és megoldásokra koncentrál – a szerző más megoldást választott – itt ugyanis az egyes jogintézményeket mindig a többi ország kontextusában mutatja be. Olyan intézményekről van itt szó, mint a parlamentek belső szerkezete, a jogalkotási munka sajátosságai vagy a parlamentek és az alkotmánybíróságok kapcsolata. Az utóbb

2 Ld. Heka László: *A délszláv államok alkotmánytörténete* (Szeged: Gold Press 2002).

említett közjogi szervnek egyébként a szerző kiemelt figyelmet szentel. Ez túlmutat azon, amit a szerző a parlament és a kormány, illetve a törvényhozás és az államfő kapcsolatáról ír le. Ebben a tekintetben az alkotmánybíróvási rész némileg túlméretezettnek tűnik a többi részhez képest, de ez nem különösebben zavaró és megvan a maga haszna.

A munka nem feledkezik meg a nemzetiségi kérdéstről sem, amely hagyományosan a térség legneuralgikusabb kérdései közé tartozik. Emiatt sok figyelmet kapnak itt a közjogban megnyilvánuló etnopolitikai (etnokráciai) képviseleti modellek, illetve a kisebbség és többség kapcsolatát rendezni próbáló megoldások. A legtöbb vizsgált állam alkotmánya ugyanis sokat foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Ebben a tendenciában viszont nemcsak a helyi elitek felismerése tükröződik, hanem a nemzetközi közösség akarata is, amely ily módon szeretné megakadályozni az újabb konfliktusok kirobbanását. Az majd a későbbiekben fog kiderülni, hogy milyen sikerrel.

Ezen a téren a szerző komoly kitérőt tett néhány olyan jellegzetes nyugat-európai államba, ahol az elmúlt évtizedekben vagy évszázadokban szintén a közjog segítségével próbáltak megoldani bonyolult nemzetiségi kérdéseket. Ilyen állam például Belgium és Svájc. Ezen összevetés legitím, sokkal inkább, mint a mostani ukrajnai válsághelyzetre való kitérő. A szerző itt nyilván nem tudta megállni, hogy ne fejtse ki a véleményét ebben az izgalmas kérdésben. A probléma csak az, hogy az ukrajnai válság egyrészt még nem zárult le, másrészt az ottani nemzetfejlődés, illetve nemzetiségi helyzet sok tekintetben különbözik nemcsak a nyugat-európai, hanem a nyugat-balkáni helyzettől is.

Szabó Zsolt munkája a viszonylag limitált magyar szakirodalmon kívül főleg az angol és német nyelvű könyvekre és tanulmányokra koncentrál, illetve igyekszik felhasználni a nagyobb nyugati nyelveken hozzáférhető helyi jogszabályokat. Segítségére volt továbbá a parlamenti munka során szerzett közvetlen tapasztalat is. Egy aktuális, alapos és figyelemre méltó munkáról van szó, amely nemcsak a téma iránt érdeklődő kutatóknak, illetve egyetemi hallgatóknak lehet fontos, hanem a magyar politikai döntéshozók és külpolitikai szakértők számára is. Csak reménykedni kell, hogy a szerző figyelme a Nyugat-Balkán államai iránt nem fog lanygulni, és a következő években hasonlóan alapos és izgalmas munkákkal fog még bennünket meglepni. Hiszen még annyi feltáratlan kutatási téma rejtőzik ebben a térségben.